

Objic. 4.º Omnis creatura habet potentiam finitam, quæ perfectio nequit se extendere ad infinitum. Atqui potentia creaturæ se extenderet ad infinitum, si hoc semper duraret. Ergo tandem redigenda creaturæ est ad nihilum (1).

^{res} Respondeo. *dist.* primum membrum Majoris. Creatura habet potentiam finitam activam, *conc.*, passivam vel receptivam, *nego.*

Distinguo etiam alterum membrum Majoris: potentia finita nequit se extendere ad infinitum secundum effectus producti perfectionem, *conc.*; secundum durationem in *esse* aliunde recepto et conservato, *nego.*

Et *contradist.* Minore, *neg.* consequentiam. Egregie Aquinas: *Potentia creaturæ ad essendum est receptiva tantum, sed potentia activa est ipsius Dei, a quo est influxus essendi. Unde quod res in infinitum durent, sequitur infinitatum divinæ virtutis. Determinatur tamen quibusdam rebus virtus ad mandandum tempore determinato, in quantum impediri possunt ex aliquo contrario agente, ne percipiant influxum essendi, qui est ab eo, cui finita virtus non potest resistere tempore infinito, sed solum tempore determinato. Et ideo ea, quæ non habent contrarium, quamvis habeant finitam virtutem, perseverant in æternum (2).*

Objic. 5.º Formæ et accidentia non componuntur ex materia. Atqui interdum pereunt. Ergo pereunt omnino, quin quidpiam de illis remaneat, ac proinde annihilantur (3).

Respond., *dist.* Major. Formæ, si materiales sint, et accidentia non componuntur ex materia, nec dependent a materia, *nego*; non componuntur ex materia, sed tamen dependent ab ea, ideoque non subsistunt, *conc.*

Et *concessa* Minore, *dist.* primum consequens. Pereunt omnino, quin remaneat quidpiam de intrinseca illorum entitate, *conc.*; quin remaneat eorum subjectum, cujus illa erant, et dependenter a quo existentiam sortita fuerant, *nego.* Et *nego* alterum consequens (4). Sicut ergoeductio

(1) Apud S. Thom. *ibid.*, argum. 2.º

(2) S. Thom. *ibid.*, ad 2.um

(3) Apud S. Thom. *ibid.*, argum. 3.º

(4) Cfr. S. Thom., *ibid.*, ad 3.um

novæ formæ non est creatio, quia forma, quamvis tota fit de novo, tamen non fit nisi dependenter a materia et modificando illam (1); ita e converso interitus formæ huiusmodi vel accidentis, quamvis hoc quoad intrinsecam entitatem suam pereant, nequit dici annihilatio, quia remanet eorum subjectum vel materia.

DISPUTATIO SEPTIMA DE CONCURSU DEI CUM CAUSIS SECUNDIS.

261. Nomine concursus hic intelligitur actio vel influxus Dei, cum causis secundis operantis. Et duplex potest esse, *physicus* et *moralis*: ille consistit in physico influxu vel juvamine, hic vero in morali, jussione nimirum, hortatione, minis, etc. Neque enim ille solum, qui cum alio physica actione operatur, sed ille etiam, qui alium confirmat in agendo per illa media, quæ in actum voluntatis influunt, cooperari cum ipso dicitur. Dividi etiam solet concursus in immediatum et mediatum. Immediatus est talis operatio, a qua proxime pendeat effectus; mediatum vero est talis operatio, a qua effectus non proxime, sed media alia posteriori actione dependet. Sic duo homines trabem trahentes immediatam cooperationem exercent, quia tractio illa ab utroque immediate procedit; miles autem explodens tormentum bellicum, mediate duntaxat concurrat ad evertenda mœnia. Et generatim causæ moraliter solum in effectum aliquem influentes, mediatam cooperationem obtinent; quandoquidem media moralia non aliter effectum causant, nisi quatenus prius et immediatus excitant in alio cognitionem aliquam, unde voluntas illius ad opus exercendum inclinetur. In hac vero materia ille sæpissime intelligitur nomine concursus mediati, qui in eo consistit, ut alter det alteri, aut conservet vires agendi.

Hisce in antecessum breviter declaratis, duo nobis in hac tractatione de concursu inquirenda proponimus, necessitatem

Quid
concursum.

et quæ duplex
concursum phy-
sicum et moralis.

immediatum
et mediatum.

Quid veniat in
hoc tractatu sæ-
pe nomine con-
cursum mediati.

(1) Cfr. *Cosmolog.*, num. 159, pag. 612, *Objic.* 6.^a, et pag. 613 seqq.

ejus et naturam modumque. Scilicet, quoniam ostensum alibi est (1), non Deum solum omnia efficere, sed entia quoque creata effectuum, qui vulgo eisdem tribuuntur, veras esse causas, non autem meras occasiones; quaerimus nunc primum, utrum causae creatae quidpiam solae operari valeant, an vero in omnibus operibus suis divino egeant influxu atque adminiculo, quo nativa illarum infirmitas defectusque adjuvetur. Deinde concursus istius naturam et indolem, quantum assequi pro modulo nostro poterimus, exponere conabimur.

De qua re
agendum.

CAPUT I

NECESSITAS CONCURSUS DIVINI.

Qualitatem
concursum nec
cessitas vindi-
canda.

Cum de necessitate divini concursus quaestio movetur, non venit in controversiam concursus moralis nec mediatus, sed physicus duntaxat et immediatus. Concursus enim moralis, qualem nuper descripsimus, nec sunt capaces causae vitæ sensuque destitutæ, nec ipsa etiam agentia rationalia indigent in omnibus suis operationibus, quemadmodum cuique perennis experientia testatur. Concursum etiam mediatum negare nemo potest, nisi pariter Deum, rerum omnium, ac proinde omnis virtutis et potentiae activæ, primum auctorem conservatoremque, per summam impietatem atque insipientiam neget. Itaque de solo physico et immediato concursu quaestio agitur.

ARTICULUS I

Utrum Deus physico et immediate concurrat ad omnes prorsus actiones causarum secundarum.

Quinam nego-
verint concursus
immediati

262. Negavit Durandus (2) alique ab Alberto M. et Henrico relati (3) necesse esse, ut Deus ad omnes operationes causa-

(1) Vide *Ontolog.* num. 394, pag. 1132, seqq.

(2) 2.º *Sent.* dist. 1, quaest. 5.

(3) Apud Suarez (*Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 2), Anton. Rubium (*Physicor.* lib. 2, tract. 4, quaest. 7), Conimbric. (*Physicor.* lib. 2, in cap. 7, quaest. 12).

rum secundarum immediate concurrat, sed sufficere, si tantum iisdem conferat concursum mediatum, dando singulis et conservando virtutes activas naturæ ejusque consentaneas; iis enim instructæ satis fecundæ reputari debent ut, si adsint omnia prærequisita, possint agere, ac porro agant, quin opus habeant ullius novi influxus et juvenis ex parte Dei. Quæ sententia valde affinis est illi, quam jam pridem commemoraverat S. Augustinus his verbis: *Sunt qui arbitrantur tantummodo mundum ipsum factum a Deo, cætera jam fieri ab ipso mundo, sicut ille ordinavit et jussit, Deum autem ipsum nihil operari* (1). Doctrinam tamen hanc Durandianam temerariam erroneam, minusque tutam in fide, vel etiam hæreticam censuere gravissimi Doctores (2), et contra eandem stat communis catholicorum omnium sententia.

necessitatem.

Censura Durandianæ doctrinæ.

263. PROPOSITIO. Deus causis omnibus secundis immediatum præbet concursum, ita ut illæ sine hujusmodi influxu, nihil prorsus efficere valeant (3).

Solet propositio hæc a Theologis auctoritate sacrarum Litterarum Patrumque testimoniis validissime confirmari. Nobis unius Augustini verba recitasse sufficiat, qui postquam sententiam, nihil Deum operari, sed omnia fieri ab ipso mundo, opinantium retulisset: *Contra quos, inquit, profertur illa sententia Domini: Pater meus usque nunc operatur. Et ne quisquam putaret apud se ipsum aliquid operari non in hoc mundo: Pater in me manens, inquit, facit*

Deus causis
omnibus secundis
immediatum
præbere
debet
concursum,
ut illæ
possint
quidpiam
efficere.

(1) S. August., *de Genes. ad litt.* lib. 5, cap. 20.

(2) Albert. M. (2.º dist. 35, art. 7), S. Thom. (2.º dist. 37, quaest. 2, art. 2), Capreolus (4.º dist. 12, quaest. 1, art. 3), Sotus lib. 2, *Physicor.*, quaest. 4, conclus. 1), Suarez (*Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 7; et opusc. *de concursu Dei cum volunt.* lib. 1, cap. 4, num. 2), Molina (In 1.^{am} part. quaest. 14, art. 13, disp. 5), Rubius (loc. cit. *Physicor.* lib. 2, tract. 49, 7), Benedict. Pereira (*De communibus omnium rerum natural.* etc., lib. 8, cap. 8), Conimbric. (lib. 2, *Physicor.* cap. 7, quaest. 12, art. 2), Petrus Fonseca (*Metaph.* lib. 5, cap. 2, quaest. 9, sect. 2), Gregor. de Valentia (Commentar. Theolog. tom. 1, disp. 3, quaest. 1, punct. 1).

(3) Videri potest hæc de re S. Thomas, 2.º dist. 1, quaest. 1, art. 4; 1.º p., quaest. 105, art. 5; 1.º 2.º, quaest. 109, art. 1; quaest. 3 *de potent.* art. 7; 3.º lib. *Contr. Gent.* cap. 67, et alibi.

opera sua: et sicut Pater suscitavit mortuos, et vivificavit, sic et Filius, quos vult vivificavit. Deinde quia non solum magna atque precipua, verum etiam terrena et extrema ipse operatur, ita dicit Apostolus: Stulte, tu, quod seminas, non vivificatur, nisi moriatur; et quid seminas? Non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum fere tritici, aut alicujus ceterorum. Deus autem dat illi corpus, quomodo voluerit, et unicuique seminum proprium corpus. Sic ergo credamus, vel, si possumus, intelligamus, usque nunc operari Deum (1). Verum quia hæc ad Theologos spectant veniamus ad rationes philosophicas.

Prob. 1.º Omnis effectus creatus immediate pendet a Deo *in esse* et conservari. Ergo etiam in *feri* seu in sua positiva productione. Atqui in tantum effectus omnis immediate pendet a Deo *in fieri*, in quantum fit a Deo, seu in quantum Deus immediate concurrat ad actionem causæ, a qua ille producitur. Ergo...

Antecedens probatum jam est in præcedenti disputatione, cum demonstraretur res omnes a Deo *in esse* conservari.

Probatur primum consequens, nam reliqua patent. 2) Quia ens creatum non est minus ens per participationem in suo *feri*, quam in sui conservatione, quælibet enim res, sicut se habet ad *esse*, ita se habet ad *feri*. Atqui ideo res omnis eget immediata Dei conservatione, quia est ens per participationem. Ergo etiam omnis res eget actione Dei, ut fiat (2).

3) Deinde nulla est ratio, cur res aliqua immediate pendeat in *esse* ab illo, a quo facta non est, cum facilius videatur esse existentiam semel receptam retinere, quam eam primo accipere. Itaque si res aliqua posset sine immediato influxu causæ primæ existentiam sortiri, cur non eandem

(1) S. August., de *Genes. ad litt.* lib. 5, cap. 20. Vide etiam epist. 205 (al. 105) ad Consentium, cap. 3. Cfr. alia loca Scripture S. Augustini aliorumque Patrum apud Suarez (*Metaphys.* disp. 22, sec. 1, num. 7, et opuscul. *de concursu*, lib. 1, cap. 4, num. 2). Fonseca et Combricensis et Valentia (loc. cit.). P. Georg. Rhodes (*Philos. Perip.*, lib. 2, disp. 2, quest. 4, sect. 1, paragraph. 1).

(2) Vide Rhodes, loc. cit., *Secunda ratio*.

conservaret, per solam immediatam efficientiam causarum secundarum?

γ) Si omnis entitas creata, utcumque perfecta et substantialis, immediate et essentialiter pendet a Deo, a fortiori entitas illa imperfectissima, quæ est actio creaturæ, pendebit a Deo in suo *esse*: quod perinde est, ac dicere effectum omnis causæ creatæ immediate produci a Deo, esse enim actionis idem est, ac *feri* effectus.

Aliis vocibus: Omne ens participatum pendet a Deo immediate in suo *esse*. Atqui quævis actio creaturæ est ens quoddam participatum, imperfectissimum quidem et modale. Ergo nulla esse potest actio creaturæ, quæ non pendeat, seu procedat ex immediato influxu causæ primæ (1).

Prob. 2.º Ad perfectionem Dei spectat, ut summum habeat dominium in res omnes creatas, et hæc summe ab ipso dependeat. Atqui dominium Dei longe perfectius est, dependentia etiam causarum secundarum major procul dubio existit, si nihil hæc agere possint, quin simul Deus ipse cooperetur immediato suo concursu. Tunc enim causæ creatæ pendet a Deo non solum in essendo et habendo virtutem operandi, sed etiam in agendo et in ipsa actuali operatione. Itemque ex parte ipsorum effectuum subjecto ac dependentia major est, si non solum mediis causis creatis, sed immediate etiam a Deo pendeant. Cum ergo aliunde divina hujusmodi cooperatio nullam imperfectionem involvat, asserenda Deo omnino est (2).

Dices forte, dominium Dei æquale fore, si creaturæ penderent in agendo a Dei permissione, tamquam a conditione, quamvis non penderent a Deo physice cooperante. **Respondet, nego**, tum quia secus simili modo possent dici res in conservari dependere a Deo solum permissive, quod falsum esse constat ex alibi dictis; tum quia magis est dependere a

(1) Vide Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 8; Molina, In 140 p., quest. 14, art. 13, disp. 5, et in *Concordia liberi arbitrii cum gratiæ donis* etc. quest. 14, art. 13, disp. 25.

(2) Cfr. Suarez (loc. cit. num. 14); Rhodes (*Philos. perip.* lib. 2, disp. 2, quest. 4, sect. 1, paragr. 1), Lossada (*Physic.* tract. 2, disp. 8, cap. 1, num. 2).

Deo cooperante, quam a permittente, et tamquam a causa, quam tamquam a conditione (1).

Prob. 3.^a Ad perfectum Dei dominium pertinet etiam posse quascumque operationes creaturarum causarum et effectus earumdem impedire, quin causas ipsas earumve virtutes destruat, vel illarum actioni contrariam actionem opponat. Nam nisi id concedatur, nihil Deo in hac parte tribuitur, quod causis ipsis creatis non conveniat, siquidem etiam quoque creata possunt aliarum causarum actus et effectus impedire, causas ipsas destruendo, aut contrarias actiones obijciendo. Atqui Deus id aliter præstare nequit, nisi quatenus retrahere potest influxum et cooperationem suam, quæ prorsus necessaria sit ad hoc, ut causa aliqua creata vel minimam exerceat actionem. Et sic Deus censetur actionem ignis impedivisse in fornace Babylonica, ne combureret sanctos pueros, aliaque similia patrasse miracula. Neque enim suppetit iudicium ullum fingendi ibi actionem aliquam contrariam igni, aut qualitatem itamissam corporibus illorum, ne combustionem forent obnoxia.

Immo sunt actiones, quas certe Deus impedire potest, quin destruat earumdem causas, nec possibile est, ut impediatur obijciendo contrariam actionem, quia contrarium non habent. Enim vero quis neget Deum posse facere, ut sol non illuminet, vel ut angelus non intelligat, etiam si adsint omnia prærequisita, quin hasce causas ad nihilum redigat? Atqui nec illuminatio solis nec intellectio contrarium habent. Ergo reliquum est, ut dicamus has aliasque actiones, stantibus causis, Deum non posse impedire, nisi subrahendo concursum suum, ac proinde hic omnino necessarius est, ut agere causæ create possint (2).

Prob. 4.^a Quidquid magis commendat divinam perfectionem, asserendum Deo est, si nullam contineat imperfectionem. At concursus immediatus cum omnibus causis secundis perfectionem præ se fert, quæ inesse et exerceri potest

(1) Vide Rhodes, lib. 2, disp. 2, quest. 4, sect. 1, paragr. 1, post 1.^{am} rationem naturalem.

(2) Vide Suarez (loc. cit. num. 12), Molina, Conimbr. et Rhodes (locis citatis), et Lossada ibid. num. 3).

absque ulla imperfectione, quemadmodum patebit amplius ex solutione difficultatum.

Fatendum ergo est Deum causis omnibus creatis præstare non modo concursum mediatum, conferendo singulis, et conservando perfectionem ac virtutem consentaneam, qua causare possint, sed etiam immediatum, per se ipsum efficiendo, quidquid illæ actu causant, ita ut effectus non minus proxime et immediate pendeant, ac procedant ab ipso Deo, quam a propriis causis secundis.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

264. Objic. 1.º Si Deus operaretur immediate cum causis secundis ad earum effectus, v. g. cum igne ad calefaciendum, vel operaretur eadem actione vel diversa. Atqui neutrum dici potest. Et probatur per partes.

1) *Non eadem.* Primo, quia frustra adhibetur concursus alterius causæ immediate operantis ad actionem, quæ non superat virtutem illius. Atqui actio ignis non excedit virtutem specificam ejusdem. Secundo, quia quamvis actio una possit fluere ab uno immediate et ab alio mediate, nequit tamen a duobus causis immediate procedere, nisi aut una numero sit earum virtus, quo modo Pater et Filius in divinis per eandem communem virtutem spirant Spiritum Sanctum, aut a neutra procedat perfecte, sed tantum a singulis imperfecte ac partialiter, ut cum duo trahunt eadem actionem navim. Jam vero neque est una virtus Dei et creaturæ simul operantium, neque dici potest Deus solum imperfecte ac partialiter operari. Ergo....

2) *Neque etiam diversa actione,* quia aut hæc diversa actio unum eundemque terminum haberet, aut diversum, ita ut actio Dei faceret partem effectus, et actio creaturæ alteram partem. Si primum dicatur, quoniam actiones identificantur cum suis terminis, impossibile est, ubi unus communis est effectus, diversas esse actiones. Sin alterum, pars illa effectus correspondens actioni creaturæ ab hac sola procedit immediate, non autem a Deo, ac proinde verum non est causam

primam immediate concurrere ad omnes actiones causarum secundarum. Ita fere Durandus (1).

Respond., *conc.* Maj., et eligo primum membrum; ex dicendis in articulo sequenti. Tum *neg.* primum membrum Minoris.

Ad cujus primam probationem *dist.* Maj.; frustra ahibetur concursus alterius causæ ejusdem ordinis ad actionem, quæ non superat virtutem illius, *trans.*; concursus alterius causæ diversi ordinis, *nego.*

Contradist. Minor. Actio ignis non superat virtutem specificam ignis in ordine et genere suo, quia nimirum ignis non eget juvamine alterius causæ secundæ ad comburendum, modo habeat expeditam suam vim combustivam, *conc.*; absolute, quatenus nec eget ad actu comburendum concursu causæ altioris, *nego.* Agere enim nullo alio cooperante proprio est solius Dei, reliquæ vero causæ, sicut non habent esse nisi ex influenza divina, ita nequeunt operari nisi dependenter ab eadem (2).

Ad secundam probationem *dist.* Major: nequit eadem actio procedere immediate a duabus causis, si sint ejusdem ordinis *trans.*: si sint deversi ordinis, *neg.* Una actio, inquit Angelicus, non procedit a duobus agentibus unius ordinis; sed nihil prohibet, quin una et eadem actio procedant a primo et secundo agente (3). Et exemplum habes in causa principali et instrumentali.

Objic. 2.º Ordo agentium correspondet ordini finium. Sed unius rei non possunt esse duo fines immediati et perfecti. Ergo nec duo agentia, nisi forte supplerent vicem unius agentis modo, quo dictum est de trahentibus navem; quia consimiliter possent esse duo immediati fines⁴. Ita idem Durandus (4).

Respondeo, *dist.* conseq. Ergo nec duo agentia, si sint in vicem subordinata, *neg.*: si non sint, *conc.* Jam enim mox dicemus causas secundas esse perfectissime subordinatas,

(1) 2.º dist. 1, quæst. 5. Cfr. apud S. Thom. *de potent.* quæst. 3, art. 7.

(2) Cfr. S. Thom., *de potent.* quæst. 3, art. 7, ad 1.um

(3) 1 p., quæst. 105, art. 5, ad 2.um

(4) Loco nuper citato.

eamque primam rationem afferemus, cur creaturæ respectu Dei quodammodo instrumenta vocari valeant. Unde sicut non repugnat plures dari ejusdem rei fines invicem subordinatos, ita nec plura esse agentia immediata.

Objic. 3.º «Quandocumque Deus aliquam naturam instituit, ex hoc ipso dat ei omnia illa, quæ sunt de ratione illius naturæ; sicut ex hoc ipso quod fecit hominem, dat ei animam rationalem. Sed de ratione virtutis est ut, sit principium agendi. Ergo ex hoc ipso quod virtutes naturales rebus indidit, dedit eis, quod operationes naturales perficerent. Non ergo oportet, quod ulterius in rebus naturalibus operetur (1).

Respondeo, *disting.* Minor. De ratione virtutis est, ut sit principium agendi in modo et ordine suo, *conc.*; aliter, *nego.* Modus autem agendi virtutis creatæ, ob essentialem indigentiam suam, est, ut compleri prius debeat per influxum divinum, sicut proprium virtutis instrumentalis est, ut prodire in actionem nequeat sine juvamine superioris virtutis. Etenim sicut... *securi per artem dari potuit acumen, ut esset forma in ea permanens, non autem dari ei potuit, quod vis artis esset in ea quasi quædam forma permanens, nisi haberet intellectum; ita rei naturali potuit conferri virtus propria ut forma in ipsa permanens, non autem vis qua agit ad esse ut instrumentum primæ causæ, nisi daretur ei, quod esset universale essendi principium* (2).

Instabis. Causæ secundæ habere dicende sunt virtutem sufficientem, ut ipsæ solæ suos effectus producant. Nam virtus proportionatur perfectioni causæ. Atqui causa creata sæpe est æqualis aut etiam superior effectui in perfectione. Ergo.—**Respondeo**, *neg.* assert. **Ad probationem**, *dist.* Major. Ita tamen ut omnis virtus creata essentialiter subordinata sit ac dependens in agendo a prima, *conc.*; secus, *nego.*

Et concessa Minori, *neg.* conseq. Adde, quod non semper causa habeat virtutem faciendi effectus æque perfectos aut minus perfectos, quam ipsa sit, ut patet in angelo, qui non potest producere alium angelum, nec etiam muscam. Quin etiam illæ ipsæ causæ, quæ virtute proportionata præditæ

(1) Apud S. Thom., *de potent.*, quæst. 3, art. 7, argum. 5.º; et 1 p., quæst. 105, arg. 3.º

(2) S. Thom., *de potent.* quæst. 3, art. 7, ad 1.um

sunt ad effectus specificè similes producendos, sæpissime non habent adæquatam virtutem nisi ab alio adjuventur, ut patet generatim in viventibus, in quibus generatio non accidit nisi concurrentibus principiis duplicis sexus.

Objic. 4.º Quod potest fieri sufficienter per unum, superfluum est, quod per multa fiat.... Cum igitur virtus divina sufficiens sit ad producendos effectus naturales, superfluum est adhibere ad eosdem effectus producendos, etiam naturales virtutes. Vel si virtus naturalis sufficienter proprium effectum producit, superfluum est, quod divina ad eundem effectum egat (1).

Respondeo. Licet *res naturalis producat proprium effectum, non est superfluum, quod Deus illum producat, quia res naturalis non producit ipsum nisi in virtute divina. Neque est superfluum, si Deus per se ipsum potest omnes effectus naturales producere, quod per quasdam alias causas producantur. Non enim hoc est ex insufficientia divinæ virtutis, sed ex immensitate bonitatis ipsius, per quam suam similitudinem rebus communicare voluit, non solum quantum ad hoc, quod essent, sed etiam quantum ad hoc, quod aliorum causæ essent. His enim duobus modis creaturæ communiter omnes divinam similitudinem consequuntur, ut supra (cap. 21) ostensum est. Per hoc etiam decet ordinis in rebus creatis apparet (2).*

Instabis 1.º Atqui si creaturæ divinam similitudinem participant tum in eo quod sunt actu, tum in eo quod actu agunt, videtur dicendum esse, quod agere possint seorsim a Deo.—**Respondeo, neg.** Nam quamvis creatura *babel aliquam Dei similitudinem participando bonitatem ipsius, in quantum est, et agit; non tamen ita quod per similitudinis perfectionem ad aequalitatem perveniat. Et ideo sicut imperfectum indiget perfecto, ita virtus naturæ in agendo indiget operatione divina (3).*

Instabis 2.º Si Deus operatur cum causis secundis, sufficienter operatur, (Dei enim perfecta sunt opera). Ergo supervacanea est actio creaturarum, si Deus ipse immediate

(1) Apud S. Thom., 3° Contr. Gent. cap. 70, Item...

(2) S. Thom., lib. 3° Contr. Gent. cap. 70.

(3) S. Thom., de potent. quest. 3, art. 7 ad 19.um

operatur (1).—**Respondeo.** *Deus perfecte operatur ut causa prima; requiritur tamen operatio naturæ ut causæ secundæ. Posset tamen Deus effectum naturæ sine natura facere; vult tamen facere mediante natura, ut servetur ordo in rebus (2).*

Objic. 5.º Passim dicitur Deus agere mediis causis secundis. At concursus immediatus excludit medias alias causas operantes. Ergo....

Respond. dist. Major.; ad indicandum, quod Deus non agat solus, sed causæ quoque secundæ simul cum eodem operentur, *conc.*; ad indicandum, quod Deus per se ipsum non operetur, *nego.*

Contradist. Minor: concursus immediatus intellectus pro operatione, quam solus Deus efficit; *conc.*: intellectus pro operatione, quæ a Deo immediate pendeat, quamvis simul etiam immediate procedat et causa secundæ, *nego*; et *neg. consequ.*

Instabis. Agens quod operatur per instrumentum, non operatur immediate, sed mediate. Atqui Deus agit per causas secundas tamquam per instrumenta, ut mox dicitur. Ergo...

Respond. dist. antec.: agens creatum, quod operatur per instrumentum proprie dictum, *trans.*; agens increatum, quod ratione suæ immensitatis ubique præsentissimum est, *nego.*

Minorem etiam *disting.*: Deus agit per causas secundas tamquam per instrumenta proprie dicta, *nego*; improprie ac latius dicta, *conc.*

Objic. 6.º Ad perfectionem et liberalitatem Dei videtur pertinere, quod possit creare causam secundam, quæ virtute simul divinitus accepta, non egeat novo alio juvamine atque influentia ad agendum. Sicut valde commendat peritiam artificis, quod machinam fabricet, quæ sine immediato ipsius concursu moveatur.

Respond. neg. assert. Etenim repugnat, «quod creatura sit potens ad agendum independenter a Creatore, tum ex parte ipsius causæ creatæ, quæ necessario habet vim commensuratam et proportionatam suo esse; tum ex parte effectus vel actionis ab illa manantis, nam cum illa sint entia

(1) Apud S. Thom. de potent. quest. 3, art. 7, argum. 16.º

(2) S. Thom. loc. nuper cit., ad 16.um

per participationem, essentialiter pendent a primo ente. Quapropter sicut non spectat ad divinam potentiam producere ens a se independens in *esse*, ita nec producere agens in se independens in agendo. Immo utrumque æque repugnat divinæ perfectioni Creatoris, et imperfectioni creaturæ, ut satis declaratum est» (1).

Objic. 7.º «Ea quæ sunt omnino disparata, possunt ab invicem separari. Sed actio Dei et actio naturæ sunt omnino disparata, cum Deus agat per voluntatem, natura vero per necessitatem. Ergo actio Dei potest separari ab actione naturæ, et ita non oportet, quod Deus in natura agente operetur» (2).

Respondeo. *Licet natura et voluntas sint secundum esse disparata, tamen in agendo habent aliquem ordinem. Nam sicut actio naturæ præcedit actionem voluntatis nostræ, ratione cuius in operibus artis, quæ a voluntate sunt, naturæ operatione indiget; ita voluntas Dei, quæ est origo omnis naturalis motus, præcedit operationem naturæ, unde et ejus operatio in omni operatione naturæ requiritur* (3).

Objic. 8.º Si nihil facere possunt causæ secundæ, nisi concurrente Deo, tunc ad quemlibet effectum requireretur virtus infinita. Id autem falsum videtur, quia secus nullius effectus productio esset majoris difficultatis, quam alterius (4).

Respondeo, *dist.* Major. in causa prima, *conc.*; in secunda, *nego*. Tum *conhadisting.* Minor., et *nego* hujus probationem, quia facilitas et difficultas effectus alicujus producendi desumitur ex ordine ad causas secundas (5).

Objic. 9.º Si Deus concurreret ad actiones causarum secundarum, deberet pariter concurrere cum causa materiali et formali ad earum causalitatem, eadem quippe est ratio pro cuiuslibet causalitate. Atqui repugnat Deum ad causalitatem causæ materialis ac formalis concurrere; nam secus

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. num. 16. Cfr. Lossada, loc. cit. cap. 1, num. 6; Rhodes, loc. cit. sect. 1, paragr. 2.

(2) Apud S. Thom., *de potenti.*, quest. 3, art. 7, argum. 9.º

(3) S. Thom., *ibid.*, ad 9.um

(4) Apud Capreol., 2.^a dist. 1, q. 2, art. 2 fin.

(5) Cfr. Capreol. *ibid.*, art. 3 fin.

diceretur Deus materialiter ac formaliter causare, id quod est absurdum. Ergo...

Respondeo, *dist.* Major. Deus concurreret cum causa materiali et formali in eodem genere causalitatis, *neg.*; in diverso, nimirum efficienter, *conc.*

Et simili modo *disting.* rationem superadditam; tum *conhadisting.* Minori, *nego* conseq. Deus enim in genere causæ efficientis immediate concurrat cum omnibus causis ad causalitates earum. «Quo sensu non solum efficientes causæ secundæ, sed etiam materialis et formalis, subordinantur Deo et ab eo pendent, non tantum in essendo, sed etiam in causando. Quod nihil aliud est, quam quod cum materiali causa Deus non tantum concurrat conservando materiam, sed etiam efficiendo ipsam causalitatem materiæ, dando effective illud esse, quod materia dat materialiter. Et idem est proportionaliter de forma, immo et de fine, quatenus ejus causalitas aliquid reale esse potest. Et ratio per se constat ex dictis, quia quidquid reale est, necesse est esse immediate ex efficientia Dei. Quo sensu recte intelligi potest de omni causa secunda, quod dicitur in libro *de Causis* in principio: «Causa prima adjuvat secundam super operationem suam» (1).

Ratio vero, cur Deus causalitates has exercere non potest in genere causæ materialis et formalis, sed solum efficienter, est, quia causalitates harum causarum propriæ important essentialiter imperfectionem, nempe mutuum unionem et physicam compositionem ad unum compositum constituendum. Unde Deus, si materialiter ac formaliter causaret, sicut causat efficienter; quemadmodum dicitur efficere res, diceretur etiam materia esse et forma compositi, vel uniri cum materia et forma ad conflandum compositum. Id quod horridum et blasphemum est, Deus enim *unit* quidem, seu *efficit* unionem, sed non *unitur*, nec recipit in se formam, nec informat materiam (2).

(1) Suarez (*Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 25. Vide quæ sequuntur num. 27 seqq.) Cfr. etiam Joannes a S. Thoma (loc. cit., quest. 25, art. 1, *Ad id vero, quod dicitur de causalitate materiali*).

(2) Vide Suarez, loc. cit., quem sequitur Joannes a S. Thoma.

Objic. 10.º Deus dicitur hominem *reliquisse in manu consilii sui* (1). Atqui id intelligi nequit, si Deus concurrere debeat ad omnes actus nostros. Homo enim est in manu consilii sui ratione libertatis ac dominii, quod habet actu suorum. Atqui non sumus domini concursus et operationis divinæ. Ergo si sine hac impossibile est nobis operari, ea vero posita, immo et ab æterno efficaciter decreta, etiam creatura operetur necesse est, actum est de hominis libertate (2).

Respond. conc. Major., **neg.** Minor. **Ad probation. conc.** Major., **dist.** Minor.; ita ut non pendeat ex nobis, quod Deus decernat concurrere ad nostras operationes, **conc.**; ita ut non pendeat ex nobis vel respuere concursum, quem Deus paratus est exhibere, vel etiam sistere illum jam concessum retinendo operationem pro arbitrio nostro, **neg.** Et **neg.** **conseq.**

Difficultas hæc tangit multa, quæ fusius mox evolventa sunt. Nunc sufficiat hæc tantum notasse: 2) Homo non est liber ac dominus sui actus in eo sensu, ut penes ipsum stet *absolute loquendo*, habere generalem concursum Dei pro solo suo arbitrio. Est enim Deus liber in concurrente in singulis casibus, sicut in omnibus operibus ad extra. Quod si de facto concurrat promptissime, quotiescumque liberit homini operari, id est, quia generatim dicitur postulat humana natura, et Deus ita ab æterno libere decrevit, ut satisfaceret naturali ipsius existentie, 3) Nihilominus homo liber est ac dominus sui actus, tum quia in promptu adest sibi ex æterno decreto Dei, quoties vult operari, concursus præparatus, sine quo non posset operari; tum quia cum actu datur hic concursus eandem operationem eliciens cum homine, ita attemperatur hujus arbitrio, ut in manu ejus sit vel diutius habere illum pergendo in operatione, vel etiam cohibere cessando ab operatione, sicut in manu ejus fuit initio operationis illum accipere (3). Verum hæc inferri probabuntur.

(1) Cfr. apud S. Thom., *de potent.* quest. 3, arg. 12.º, 13.º et 14.º et 1.º p. quest. 105, art. 4, argum. 3.º

(2) *Eccle.* cap. 15, vers. 14.

(3) Cfr. S. Thom., *de potenti.*, quest. 3, art. 7, ad 12.um, 13.um 14.um Cfr. Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. 4, num. 10, seqq.

Objic. 11.º Si Deus concurrat immediate ad omnes operationes, etiam peccaminosas ipse nobiscum efficiet. Atqui id prorsus repugnat sanctitati divinæ. Ergo

Respond. dist. Major. Deus efficit actus malos sumptos materialiter, seu efficit totam physicam entitatem peccati, **conc.**; formaliter sumptos, seu causat ipsam formalem malitiam ac deordinationem peccati, **neg.**

Et **contradist.** Minor., **neg.** **conseq.** Et ratio est, quia concurrat ad actum peccati voluntate tantum permissiva, non autem approbativa existentie illius, quia detestatur illud, ab eoque graviter deterret minus ac supplicis intentis, ita tamen ut non teneatur illud impedire, sed possit permittere tanquam Provisor universalis, ad quem spectat causis omnibus secundis necessaria suppeditare ad agendum juxta conditionem uniuscujusque. Unde nequit Deus dici auctor peccati.

Sed plura de his alibi (1).

ARTICULUS II

Quomodo comparetur in concursu divino actio Dei et actio creaturæ.

265. Demonstrata veritate divini concursus, operæ pretium est, ut ex penitiori consideratione rei quædam derivemus collaria, quæ naturam et conditionem istius concursus illustrent, quin tamen adhuc ingrediamur salebrosas et obscuriores de hac materia controversias. Oportet enim prius obvia et communiora inter Doctores, atque adeo certiora, præmittere ac rite intelligere, ut mox ad dubia et controversa tutius gradus fiat.

PROPOSITIO 1.^a In actione et effectu creaturæ nihil est, quod non sit totaliter a Deo immediate: unde actio causæ creatæ eadem numero indivisibiliter procedit a concursu Dei.

(1) Vide interea S. Thom. 1.^a 2.^a, quest. 79, art. 1 et 2; *de malo* quest. 3, art. 1 et 2. Cfr. Suarez, loc. cit.

In actione et effectu creaturæ nihil est, quod non sit totaliter a Deo immediate:

unde actio causæ creatæ eadem numero indivisibiliter procedit a concursu Dei.

Prima pars: *In actione et effectu creaturæ nihil est, quod non sit totaliter a Deo immediate*, per se patet. Quia si quid assignari posset in actione et effectu creaturæ, quod non procederet totaliter ab influxu divino, illud produceretur a causa creata cum solo concursu mediato Dei, nec aliter in Deum refundi posset, nisi quia fieret per virtutem acceptam et conservatam ab illo. Et sic incideretur in sententiam Durandi hactenus profligatam.

Alterta pars: *Actio causæ creatæ eadem numero indivisibiliter procedit a concursu Dei*, sequitur ex prima. Nam nisi eadem numero actio creaturæ indivisibiliter esset ab immediato concursu Dei, actio illa diversa et creaturæ solius propria non procederet immediate a Deo.

Dicendum ergo omnino est activitati et influxui creaturæ nihil respondere in rerum natura, quod non procedat a Deo, immediate, ac per se ipsum influente et cooperante, seu actionem creaturæ totam esse immediate a Deo. Fere sicut eadem numero est actio causæ instrumentalis et principalis, quin possit assignari ulla pars actionis, quæ peragatur a sola causa instrumentali sine influxu principalis. Similiter actio creaturæ fluit et a virtute propria ipsius et a virtute causæ primæ, ac proinde actio creaturæ una eademque est cum divina.

Hæc est sententia S. Thomæ; *Patet*, inquit, *quod non sic idem effectus causæ naturali et divinæ virtuti attribuitur, quasi partim a Deo, partim a naturali agente fiat, sed totus ab utroque secundum alium modum, sicut idem effectus totus attribuitur instrumento et principali agenti etiam totus* (1). Et alibi: *In operatione, qua Deus operatur movendo naturam, non operatur natura; sed ipsa naturæ operatio est etiam operatio virtutis divinæ, sicut operatio instrumenti est per virtutem agentis principalis*, etc. (2). Atque ita etiam expresse loquuntur nostri

(1) S. Thom., lib. 3.º *Contr. Gent.*, cap. 70, fine.

(2) *De potent.* quest. 3, art. 7 ad 3.um Clr. 1 p. quest. 105, art. 5, ad 2.um, ex quibus locis explicandus est alter, qui videtur contrarius in opus. 1. *Contra errores Græcorum*, cap. 23.

AA. communiter (1) et Capreolus (2), Joannes a S. Thoma (3) alique.

Notare tamen diligenter debes, quamquam doctrina hæc quoad rem ipsam communissima sit; non leves controversias contentionesque exstitisse inter veteres auctores sub hisce terminis, an una eademque sit actio causæ secundæ ac primæ cum illa concurrentis. Diversitas vero opinionum fere pendet ex modo loquendi vel ex statu questionis. Etenim multi existimant nullam Dei actionem esse formaliter trans-euntem, sed actionem divinam consistere formaliter in voluntate Dei, actionem vero, quæ transit in externam materiam, licet respectu causarum secundarum sit vera actio, respectu tamen Dei non habere rationem actionis, sed effectus. Unde consequenter negant actionem creaturæ ac Dei esse unam eandemque, actio quippe Dei est æterna Dei volitio, actio vero creaturæ actualis ac temporanea productio termini alicujus. Verum, ut vides, hæc non obstant, nisi secundum modum loquendi, stabilitæ a nobis assertioni. Certum quidem est, volitionem divinam, sive in ea consistat formaliter omnis actio Dei ad extra, sive non, de quo acris est disputatio inter Doctores, ut suo loco vidimus, re distingui ab actione creaturæ. At non de hoc nunc agimus, sed hoc unum contendimus, in quo omnes convenire debent, actionem creaturæ, quæ est formalis ipsa productio termini, sive habeat, sive non habeat respectu Dei rationem ac nomen actionis, esse immediate a Deo, atque adeo totam prorsus esse Dei, et quidquid quomodolibet fluit a creatura, penitus etiam fluere a-Deo. Et hæc est doctrina non

Diversæ
modis
loquendi
scripturam
in hac
materia:

(1) Vide Petrum Fonseca (*Metaph.* lib. 5, cap. 2, quest. 0, sect. 3), Conimbr. (loc. cit. quest. 12, art. 3, ad 4.um), Suarez (*Metaphys.* disp. 22, sect. 3, num. 2 seqq.; opuscul. de *concursu Dei*, lib. 1, cap. 4, num. 5 seqq.), Molina (In 1.^{am} p. quest. 14, art. 13, disp. 5, sub. fin. in solut. secundum arg. Durandi; disp. 6, *Dicendum itaque...*; et *Simili præterea modo*; disp. 7, *Ad id vero quod dicitur*; disp. 8, *Ad hoc argumentum*); Rub. (loc. cit., quest. 9), Rhodes (loc. cit., sect. 2), Lossada (loc. cit. cap. 2 etc.)

(2) 2.º dist. quest. 2, art. 3.º in responsionibus contr. 6.^{am} conclus. pag. 48. Venet. 1589.

(3) *Curs. Philos. Phys.* quest. 25, art. 1.

solum Eximii Doctoris (1), sed etiam Capreoli (2) et Joannis a S. Thoma (3).

Cæterum cum doctrina nostra communis esse debeat quoad rem, non est, cur modum hunc loquendi deseramus, cum potissimum sit conformis modo loquendi Aquinatis, qui, ut supra vidimus, non effectum solum, sed actionem etiam creaturæ scripsit esse unam cum actione Creatoris concurrentis (4).

Solet etiam alio sensu in controversiam vocari, an una eademque sit actio creaturæ cum concursu divino. Sunt enim multi auctores, qui ad hoc, ut agat causa secunda, præviã quamdam motionem seu *præmotionem* vel *prædeterminationem* a solo Deo illi impressam, qua ad agendum applicetur, ac efficaciter permoveatur, requirunt: quamobrem concursus divinus adæquate spectatus, ex doctrina illorum auctorum, complectitur duplicem actionem, præmotionem a solo Deo procedentem et in causa ipsa secunda receptam, et actionem causæ secundæ, quæ inde infallibiliter sequitur, ac terminatur ad ejus effectum. Et sic patroni hujus opinionis possunt negare actionem creaturæ eandem esse cum actione Dei concurrentis, quia nimirum divina operatio aliquid amplius continet, quam actio causæ secundæ, ab eaque realiter distinctum, præmotionem videlicet seu præviã illum concursum (5).

Sed iterum vides doctrinam hanc, sive vera sit sive falsa, propositioni nostræ ne hilum quidem officere. Propositio enim nostra non est *exclusiva*, sed *assertiva*: non dicimus nunc, concursum divinum esse solummodo concomitantem et minime præviã; neque dicimus nunc, ante operationem creaturæ nullam præcedere motionem, quam solus Deus efficiat, de hoc enim mox fuse disputandum est: verum id solum nunc contendimus, operationem creaturæ quamlibet, sive ante ipsam detur, sive non, aliqua præmotio solius Dei,

(1) *Metaphys.* disp. 22, sect. 3, num. 3.

(2) 2.^a dist. 1, quæst. 2, art. 3, *Ad argum. contra*, 6.^{am} conclus., in respons. ad 1.^{am} Durandi.

(3) *Curr. Philos.*, *Physic.* quæst. 25, art. 1, vers. fin.

(4) Vide Suarez, loc. cit., num. 2, 6.

(5) Cfr. Lossada, loc. cit. num. 5.

esse quoque operationem divinam, totaliter atque immediate manantem ab ipso Deo. Et quoniam actio una immediate a duplici causa fluere ac pendere nequit, nisi utraque simul concurrat et cooperetur; concursus divinus unam eandemque habens operationem cum operatione creaturæ, simultaneus sit, oportet, cum ipsius creaturæ concursus, quidquid sit de necessitate alicujus concursus præviã, quo causa secunda ad unam cum Deo actionem peragendam applicetur, ac præmoveatur.

Neque vero argumenta, quibus immediatum Dei concursum ad omnes entium creatorum actiones vindicavimus, jus nobis præbent concludendi alium concursum nisi simultaneum, quem proinde admittere omnes debent, qui nolint Durando adstipulari, quemadmodum fatentur etiam Joannes a S. Thoma (1) et P. Antonius Goudin (2).

266. PROPOSITIO 2.^a Hinc sequitur, causam omnem creatam, licet possit esse completa in suo ordine; absolute tamen loquendo esse essentialiter incompletam atque inadæquatam vel imperfectissimo effectui producendo.

Et ratio est manifesta ex dictis, quia repugnat causam secundam agere sine immediato concursu causæ primæ. Atqui causa undequaque completa et adæquata non eget concursu alterius ad agendum, sed potest sola operari. Ergo quævis creata causa, absolute loquendo, incompleta est, quandoquidem actio ita ab ipso procedit, ut nequeat procedere sine simultanea influentia causæ primæ. Apposite S. Bonaventura: «*Quia enim Deus est causa primordialissima, ideo est influentia maxima in causis secundis, et adeo magnæ influentia, ut nec modicum nec quantumcumque parvum, dum tamen aliquo modo sit eius, procedat ab aliqua causa creata, nisi cooperante divina potentia. Omnis autem potentia creata, quantum est de se, defectiva est, nec est pure activa. Ergo quantumcumque faciat modicam operationem, necesse habet adjuvari*

Causa omni creata, quantumvis completa in suo ordine, absolute loquendo est essentialiter insufficientis ad quispian agendum.

(1) Loc. cit., art. 1.

(2) *Philosophia juxta incoussa testissimaque D. Thomæ dogmata*, tom. 4, 3.^a part., quæst. 4, art. 2, circa medium, *Respondeo, concursum simultaneum.*

ab ea potentia, quæ est actus purus propter omnimodam impermixtionem cum materia, et quæ sola sibi sufficit, nullo modo indigens adjuvari ab alia causa. Et ideo hæc propositio quæ dicit omnem actionem esse a Deo, solum quod actio est, absque omni ambiguitate tenenda est (1).

Quo pacto
or. recipienda
sibi actio
creaturæ simul
a Deo
procedens.

Itaque actio creaturæ, quam eandem numero probavimus indivisibiliter procedere a Deo simul concurrenti, est et concipi debet tamquam entitas una duplicem importans relationem ac respectum dependentiæ, alterum ad causam propriam creatam, alterum ad causam primam et universallissimam: ab utraque enim pendet indivisibiliter.

Dixi causas creatas posse in suo ordine completas esse, idque per se innoscit. Passim enim videmus causas secundas ita paratas ad agendum, ut non egeant juvamine alterius causæ creatæ cujuscumque. E converso aliæ sunt causæ etiam in ordine causarum secundarum incomplete et partiales, quia effectum producere nequeant nisi, accedat efficacia virtusque superior, qua in actu primo proximo constituantur. Sic si bini equi requirantur ad pondus aliquod trahendum, singuli censendi sunt causæ incomplete ac partiales, ex quibus simul cœuntibus una totalis et completa evadat.

267. PROPOSITIO. 3.^a Si comparentur inter se causa prima et secunda cooperantes invicem, influxus Dei longe præstantior ac vehementior est influxu creatæ respectu cujuslibet actionis ab utraque illa causa procedentis.

Si comparentur
invicem
causa prima
et secunda simul
operantes,
influxus Dei
longe
præstantior
est ac
vehementior.

Nam, docente Angelico, quanto aliqua causa est altior, tanto est communior et efficacior, et quanto est efficacior, tanto profundius ingreditur in effectum, et de remotiori potentia ipsum reducit in actum (2). Vel, ut alibi loquitur, causa primaria plus dicitur influere, quam secunda, in quantum ejus effectus est intimior et permanentior in causato, quam effectus causæ secundæ (3).

(1) 2.º dist. 37, art. 4, quest. 1.

(2) De potent. quest. 3, art. 7, corp. Cfr. ib. ad 15.um; et de Verit., quest. 24, art. 1 ad 2.um; 2.º Contr. Gent. cap. 89, Quod vero tertio obijciat; et de Causis lect. 1.

(3) De Verit., quest. 5, art. 9, ad 10.um Cfr. 4.º dist. 12, quest. 1, art. 1, solut. 1.^a

Plus influit causa prima, seu est vehementioris impressionis, ut loquitur Angelicus, quia et mediatum et immediatum præbet concursus causæ secundæ. Causa secunda, inquit S. Thomas ex Proculo, cum sit effectus causæ primæ, substantiam suam habet a causa prima. Sed a quo habet aliquid substantiam, ab eo habet potentiam sive virtutem operandi. Ergo causa secunda habet potentiam sive virtutem operandi a causa prima. Sed causa secunda per suam potentiam vel virtutem est causa effectus. Ergo hoc ipsum, quod causa secunda sit causa effectus, habet a causa prima. Esse ergo causam effectus inest primo causæ primæ, secundo autem causæ secundæ. Quod autem est prius in omnibus est magis, quia perfectiora sunt priora naturaliter. Ergo causa prima est magis causa effectus, quam secunda (1).

Præterea, cum nihil fieri a creatura possit nisi ex præsupposita materia seu subjecto, nequit activitas causarum secundarum attingere effectum quoad materiam seu subjectum; activitas autem causæ primæ pertingit ad ipsam materiam per creationem, ac proinde effectus penitus quoad totam physicam entitatem suam procedit ab actione Dei (2).

In hoc sensu facile intelligitur, quomodo omnis operatio causæ secundæ, fundetur necessario in operatione causæ primæ, non solum quia creatura nequit operari sine virtute prius divinitus accepta (3), et sine influentia aliqua nova et actuali ab æterno decreta et præparata pro simultaneo concursu; sed quia ad hoc ut actio cujuslibet creaturæ inchoari possit, debet aliquod præviæ per operationem divinam factum præsupponi, tamquam materia et subjectum, circa quod illa exerceatur (4). Nempe omnis operatio creaturæ necessario præsupponit saltem operationem divinam, ex qua efficiens causa virtutem suam accipit, et aliam, unde subjectum ipsum, circa quod illa operetur, produceret. Quia antequam creatura operetur, jam erat aliquid prævium, unde operetur,

Omnis operatio
causæ secundæ
fundatur in
operatione
causæ primæ.

(1) S. Thom. Comment. in lib. de Causis, lect. 1, paragr. 6.

(2) Cfr. S. Thom., de potent. quest. 3, art. 4 et 7; 2.º dist. 1, quest. 1, art. 4.

(3) Cfr. 4.º dist. 49, quest. 1, art. 7, vol. 2; 1.º p. quest. 105, art. 5; de potent. quest. 3, art. 7; 3.º Contr. Gent. cap. 66, 67.

(4) De potent. quest. 3, art. 4.

non enim potest creare; sicut etiam: quando destruitur opus creaturæ, aliquid semper remanet, quia nihil annihilatur (1).

Atque ita demum omnis effectus magis dependet a causa prima, quam a secunda, a qua solum habet, utique cooperante etiam Deo, quod sit tale ens, dum a causa prima non solum habet, quod sit tale ens determinati generis, sed etiam simpliciter quod sit ens (2). Item effectus a nulla causa secunda dependet essentialiter, quia vel potest esse a solo Deo, vel saltem ita est de facto ab hac individua causa, ut possit esse ab alia; a Deo vero essentialiter dependet, quia repugnat quidpiam fieri et esse sine actione atque influxu Dei.

268. PROPOSITIO 4.^a Creaturæ omnes in aliquo sensu comparantur ad Deum sicut instrumentum ad causam principalem, non tamen stricte et proprie.

Prima pars: *Creaturæ omnes in aliquo sensu comparantur ad Deum sicut instrumentum ad causam principalem.* constat non solum auctoritate ac modo frequentissimo loquendi S. Thomæ (3) aliorumque, sed etiam variis rationibus.

Primo α) quia sicut instrumenta pendent in agendo a causa principali, nec possunt agere nisi in virtute causæ principalis, unde essentialiter sunt causæ ex sese deficientes et imperfecte relate ad effectum obtinendum; ita etiam omnis causa secunda, iis etiam non exclusis, quæ in suo ordine completæ sunt, ac principales dicuntur, agere nequeunt nisi in virtute causæ primæ. At Deus agere potest solus absque præsidio creaturarum, quidquid per ipsas operatur, nisi forte sermo sit de aliquo actu, qui ex essentiali conditione vel nativa deordinatione sua requirat concursum causæ alicujus creaturæ, qualis est v. g. actus peccati, actus vitalis, actus ambulandi, etc., id quod certe non est aut ex defectu et indigentia Creatoris, aut ex independentia in agendo causarum illarum, unde hujusmodi actus procedant, necesse est (4).

(1) Cfr. Lossada, *Physicor.*, tract. 2, disp. 2, cap. 5, num. 25 seqq.

(2) Cfr. S. Thom., *de Causis*, lect. 1.

(3) Cfr. 2.º dist. 1, quest. 1, art. 4; lib. 1. *Contr. Gent.* cap. 45. 2.º *Contr. Gent.* cap. 21, ad hoc.

(4) 2.º *Contr. Gent.* cap. 21, *Amplius*; cap. 89, *Quod vero tertio obijciatur*; ibid. lib. 3, cap. 100; lib. 4.º *Contr. Gent.* cap. 41, vers. fin.; 1. 2.º quest. 6, art. 1, ad 3.um, *de potent.* quest. 3, art. 7, etc.

Secundo β) sicut a causa principali et instrumentali una numero actio fluit unusque efficitur effectus; ita etiam a causa prima et secunda.

Tertio γ) sicut causa principalis diversis utitur instrumentis pro varietate actionum et effectuum, puta penicillo ad pingendum, penna ad scribendum, serra ad secandum; ita Deus diversas elicit operationes, diversosque parit effectus per causas secundas, nam cum igne comburit, cum aqua refrigerat, cum sole illuminat, cum intellectu intellectionem, cum voluntate volitionem elicit, et cum cæteris causis alias exercet operationes in infinita propemodum varietate, ut parum dixeris, si totam naturam velut ingens organum musicum reputaveris in manu Dei, jucundissimum edens concentum innumerarum vocum.

Plures addunt aliam causam, cur creaturæ rationem instrumenti habeant respectu Dei, quia nempe agere nequeunt nisi mota et applicata ab illo. Sed quoniam id explicari potest, et solet etiam a multis eo modo, qui acerrimis controversiis segetem præbeat, ut mox videbimus; omitendum nunc esse duximus in hoc capite, in quo certa duntaxat vel communissime recepta in scholis catholicis persequenda esse nobis videntur.

Secunda pars: *Creaturæ operantes non sunt proprie ac stricte instrumenta, sed analogice et per quamdam metaphoram.* Namque causa instrumentalis in eo discriminatur a principali, quod effectum sibi non assimilet. *Agens per se et agens instrumentale in hoc differunt*, inquit Angelicus, *quod agens instrumentale non inducit in effectu similitudinem suam, sed similitudinem principalis agentis; Principale autem agens inducit similitudinem suam. Et ideo ex hoc aliquid constituitur principale agens, quod habet aliquam formam, quam in alterum transfundere potest; non autem ex hoc constituitur agens instrumentale, sed ex hoc quod est applicatum a principali agente ad effectum aliquem inducendum* (1). Jam vero causæ secundæ

tamen causæ secundæ non sunt propria instrumenta respectu causæ primæ.

(1) S. Thom. 4.º dist. 10, quest. 1, art. 2, solut. 1.^a corp. Similia habes 7.º quest. 62, art. 1; 4.º dist. 1, quest. 1, art. 3, solut. 1, ad 4.um; dist. 12, quest. 1, art. 2, solut. 2, ad 1.um; 4.º *Contr. Gent.* cap. 77, *Amplius*, et alibi.

Effectus magis dependet a causa prima, quam a secunda.

Causæ secundæ omnes in aliquo sensu comparantur ad Deum, sicut instrumentum ad causam principalem.

ac varie analogie illarum cum instrumentis declarantur:

cum divino concursu operantes, sibi metipsas, non autem Deo, assimilant effectus (1). Ergo causis secundis non competit proprietas hæc instrumentorum, ut effectus assimilent causæ principali, nec proinde univoce et perfecte convenit ipsi ratio instrumenti. Præterea, si rationem investigare velimus, cur instrumenta non sibi assimilent effectus, secus atque causæ principales, hanc unam profecto reperiemus, quam Angelicus non semel proponit (2), quia instrumenta ad effectum, quem principali concurrente, producant, non agunt virtute propria, sed virtute causæ principalis, hæc autem agit per propriam virtutem ac formam. Atqui causæ secundæ per suas proprias formas et virtutes, non certe inferiores in specifica perfectione, quam sint effectus ipsi, operantur, concurrente Deo. Ergo iterum patet causas secundas non esse proprie atque univoce instrumenta.

Accedit alia ratio pro causis liberis. Proprium namque instrumenti est, ut careat libertate ac dominio sui actus. Atqui causæ rationales, etiam quamdiu agunt sub influxu divino, suam servant libertatem ac dominium actus, quemadmodum catholica fides omnibus credendum proponit.

Ad rem S. Thomas: *Instrumentum dupliciter dicitur: uno modo proprie, quando scilicet aliquid ita movetur, quod non confertur ei a movente aliquod principium (intellige connaturale ac perenne) talis motus, sicut serri movetur a carpentario: et tale instrumentum est expers libertatis. Alio modo dicitur instrumentum magis communiter, quidquid est movens ab alio motum, sive sit in ipso principium sui motus, sive non; et sic ab instrumento non oportet, quod omnino excludatur ratio liberalis, quia aliquid potest esse ab alio motum, quod tamen se ipsum movet (ratione videlicet principii ingeniti perenniter sibi inherens): et ita est de mente humana (3).*

(1) Vide S. Thom., *de verit.* quest. 5, art. 9.º ad 10.um; quest. 24, art. 1, ad 4.^{am} et 5.^{am}

(2) In locis nuper citatis, et alibi sæpe.

(3) S. Thom., *de verit.* quest. 24, art. 1, ad 5.^{am}

Et inde est, quod non raro Angelicus Doctor, cum causas secundas vocat instrumenta Dei, temperamentis ac particulis diminuentibus utatur (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

269. *Objic. 1.* Actiones specificantur a causis (2). Ergo a diversis causis, quales sunt Deus et creaturæ, non una sed diversæ actiones procedant necesse est.

Respondeo, dist. antec.; si sermo sit de causis penitus adequatis et completis, *trans.*; si sermo sit de causis, quarum saltem aliqua, quantumvis in suo ordine adæquata, absolute tamen inadæquata sit, atque alterius postulet essentialiter concursum, *nego.* Et *neg. conseq.* Et solutio patet ex demonstratis in corpore articuli (3).

Objic. 2.º Actio creaturæ dependet a concursu Dei, ac proinde posterior est illo: item concursus Dei universalior est ac perfectior. Atqui hoc sine reali actionum distinctione stare non potest. Ergo...

Respondeo, neg. Minor. quoad alteram partem. Si verum foret majorem perfectionem concursus divini vindicare realem ejusdem distinctionem ab operatione creaturæ, sequeretur profecto etiam, actionem causæ principalis debere esse re distinctam ab actione causæ instrumentalis, quod falsissimum est.

Quod alteram partem attinet, *dist.* Major. Actio creaturæ posterior est concursu divino in actu primo considerato, nempe a decreto divino concurrenti cum creatura, atque adeo a concursu sic a tota æternitate parato, *con.*; concursus divino in actu secundo, seu actione Dei cooperantis cum creatura, *subiist.*; re, tempore aut etiam causalitate vel natura (4) posterior est, *nego*; dignitate ac ratione universalitatis

(1) Cfr. 3.º *Contr. Gent.* esp. 100; 1.º 2.º, quest. 6, art. 1, ad 3.^{am} Cfr. de hac materia P. Didacus Ruiz de Montoya, *De voluntate Dei*, disp. 48; Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. 2, num. 54; Fonseca, *Metaphys.* lib. 5, cap. 2, quest. 9, sect. 2.

(2) Cfr. *Ontolog.* num. 361, pag. 1045.

(3) Cfr. *Ontolog.* num. 361, pag. 1046, *Quæres. 2.^a*

(4) Vide de prioritare naturæ. *Ontolog.* num. 176, pag. 511.

vel principalitatis, *transeat*. Et *contradist.* Minore. *neg.* conseq. Verum hæc jam ad controversiam de modo concursus spectant, et inferius probanda erunt.

Objic. 3.º Deus et creatura agunt sub diversa ratione formali. Ergo debent agere rationibus realiter distinctis.

Respondeo, *neg.* conseq. Sunt enim alia quoque principia sub diversis rationibus formalibus agentia, quæ tamen unam indivisibilem actionem efficiunt. Sic potentia cognoscitiva et species unam solam actionem eliciunt, licet potentia tanquam virtus vitalis, species tanquam objectivum comprincipium concurrant. Sic etiam intellectus et voluntas unam actionem supernaturalem simul cum gratia efficiunt, potentia quidem sub titulo ac ratione formali principii vitalis, liberi....., gratia vero sub titulo ac ratione formali principii supernaturalis. Sic etiam Deus concurret ad omnem actionem creaturæ tanquam causa prima et universalis, sine qua nullum novum *esse* poni potest in rerum natura, causæ vero secundæ concurrunt, ut existat effectus specificus respondens naturæ ac viribus illarum.

Objic. 4.º Deus nequit agere per actionem realiter a se distinctam. Atqui ita ageret, si actio ejus cum creatura cooperantis foret eadem cum creaturæ actione. Ergo... Major patet, tum α) quia Deus est infinitus in linea agendi, infinitam autem in ea linea, in qua infinitum est, identificat secum ultimam actualitatem, quæ profecto actualitas in linea agendi est actio: quo pacto Deus vivere nequit nisi per actionem vitalem secum identificatam; tum β) quia agens perficitur per suam actionem, Deus autem perfici nequit per actionem a se distinctam.

Respondeo, *dist.* Major. Deus agere nequit per actionem a se distinctam, quando ipse solus operatur, *transm.*, vel *omitto*; quando cum creaturis operatur, concurrente ad earum actiones, *neg.* Et *contradist.* Minore, *neg.* conseq.

Ad probationem α) *dist.* Minor. Infinitum in ea linea, in qua est infinitum, secum identificat ultimam actualitatem secundum id, quod illa actualitas importat in ipso infinito, *cont.*; secundum quamlibet etiam actualitatem, quam importet extra ipsum subjectum, *neg.* Actio vero non est actualitas ipsius infiniti operantis, quasi constituens

ultimum ejus complementum; quia, ex probatis in *Ontologia* (1), agens non est subjectum recipiens actionem, sed tantum subjectum denominationis, nec proinde actio, quæ talis, nec actio externum habens effectum est perfectio agentis, sed passivæ; et sola actio immanens recipitur in agente, cujus est etiam perfectio. Et ideo etiam Deus vivit per actionem vitalem indistinctam, quia vitalis actio est essentialiter immanens, in Deo autem nullus actus nec perfectio esse potest, quin sit ipsa ejus essentia. Unde

Ad probationem β) *nego* prorsus assertum secundum probabiliorum sententiam in *Ontologia* traditam (2).

Objic. 5.º Quilibet effectus per se ipsum pendet a Deo, non enim est indifferens, ut sit vel non sit ab eo, si semel existat. Ergo quilibet effectus est productio sui a Deo. Atqui nullus effectus est productio sui a causa creata, sed producitur per actionem, quæ sit modus, ut nos ipsi docuimus in *Ontologia* (3). Ergo effectus non eadem actione producitur a Deo et creatura.

Respondeo, *dist.* simili modo Major. Effectus, qui a solo Deo producitur, per se ipsum pendet a Deo, *trans.*, vel *omitto*. Effectus, qui producitur a Deo cooperante cum creatura, *neg.* Nam quamvis effectus non sit indifferens, ut sit, vel non sit a Deo, est tamen indifferens, ut sit, vel non sit a creatura, posset enim esse absolute a solo Deo, ideoque non potest a creatura produci nisi media actione distincta, quæ actio non potest non esse etiam a Deo (4).

Objic. 6.º Si Deus ita concurret cum causis secundis, ut una communis actio et effectus insit utrisque, Deus dicendus est causa partialis atque adeo imperfecta, sicut etiam causæ secundæ. Atqui hoc derogat dignitati ac perfectioni causæ primæ. Ergo....

Respond. *dist.* Majoris primam partem: Deus dicendus est causa partialis partialitate effectus, quasi solum partem

(1) Vide *Ontolog.*, num. 336, pag. 1039 seqq.

(2) Vide *Ontolog.*, loc. sup. cit.

(3) Vide *Ontolog.*, num. 347, pag. 1022 seqq.

(4) Cfr. de his Lossada, *Physic.* tract. 2. disp. 8, cap. 2, num. 6 seqq., ubi fusissime.

effectus produceret, *neg.*; partialitate causæ actu influentis, *subdist.*; ex indigentia vel insufficientia virtutis Dei, *nego*; ex liberalitate ac dignatione ipsius, volentis, ut creaturæ vere agant cum suo concursu, *transeat*. Hinc *nego*, quod Deus illo modo sit causa imperfecta.

Utrum Deus
dicendus sit
causa partialis

Et *contradistincta* Minore, *neg.* conseq. In primis noto, tum Deum, tum creaturas cum illius concursu agentes, esse *totales* causas in ordine suo, Deum nempe in ordine causæ primæ, quia nulla alia causa prima datur præter ipsum, et creaturas in ordine causæ secundæ, quando sufficientem habent virtutem ad effectum producendum cum causæ primæ influentia. Deinde circa hanc difficultatem probe distinguendâ est quæstio de re a quæstione de nomine: quæstio de re respicit doctrinam in præsentî materia tenendam; quæstio vero de nomine respicit modum loquendi, qui, supposita tali doctrina, servandus est.

Doctrina certa et communis hæc est: primo, effectus causarum secundarum non procedere ex sola virtute Dei neque ex sola virtute creatæ causæ, sed ex virtute et influentia utriusque. Sola enim causa creata cum sua virtute nihil potest agere; Deus vero, licet posset cum sola sua virtute omnes effectus causarum secundarum modo superius explicato producere, non tamen vult hic et nunc, nisi miraculose agere decernat. Nam *quamvis causa prima vehementius imprimat, quam secunda, tamen effectus non sequitur, nisi adveniente operatione causæ secundæ* (1). Talis quippe est immensa liberalitas et bonitas ipsius, ut creaturis communicet non solum esse, sed etiam agere, easque proinde assumat in consortium effectûonum illarum, quibus ipse solus cumulatissime sufficeret (2).

Secundo, certum est in actione et effectu creaturæ nullam esse particulam, quæ sit solius creaturæ aut solius Dei, quia et Deus facit totam actionem et effectum, licet non solus ipse, et similiter creaturæ. Et ideo tum primæ tum secundæ causæ

(1) S. Thom., *de verit.*, quæst. 2, art. 14, ad 5.um Cfr. *de verit.* quæst. 5, art. 9 ad 12.um

(2) Vide S. Thom., *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 70; et *de potent.* quæst. 3, art. 7, ad 16.um

tribui solet actio *tota* et *totus* effectus *totalitate rei productæ*, quia singulæ re vera concurrunt ad totum effectum; sed non *totalitate causæ efficientis*, quia singulæ non producunt effectum nisi ex conjuncta virtute et effectu utriusque. Hinc plane sequitur, quantum attinet quæstionem de nomine, nec Deum nec causam secundam singillatim vocari posse causas partiales partialitate effectus, quia neutra facit solum partem illius, sed utraque totum. Utrum vero liceat eas dicere aliquo modo partiales, nempe attendendo tantum ad partialitatem causæ efficientis, non convenit apud auctores. Multi non verentur in hoc sensu tum primam tum secundas singillatim spectatas vocare causas *partiales*: in qua sententia videtur fuisse ipse Thomistarum princeps Capreolus (1), S. Bonaventura (2) aliique apud P. Ruiz de Montoya (3), quibus consonant Molina (4) et plurimi recentiores. Aliis vero displicet denominatio causæ *partialis*, etiam partialitate agentis, Deo attributa (5).

Quæde re sic sapientissime scribit Eximius Doctor. «Aliud inconueniens erat, quod talia agentia essent partialia. Sed si intelligatur ex parte effectus, non sequitur, quia non fit pars effectus ab una causa, et pars ab alia, sed totus effectus a singulis in suis generibus, ut D. Thomas supra notat. Si vero intelligatur ex parte causæ, potest esse diversitas

(1) En ejus verba in lib. 2.º *Sentent.*, dist. 28, q. 1, art. 3, ad 12.um «Sic ergo ad argumentum dico, quod Deus non iuvat immediate ipsum efficiendo, et quod non ipse solus efficit actum, sed etiam voluntas cœficit. Sed ut jam tetigi, non solum iuvat Deus ad bonum velle *partialiter* cœficiendo, qui est modus *communis, quo concurrat ad cuiuslibet agentis creati effectum quemlibet*, ut in argumento dicebatur (in quo argumento Gregorius Ariminensis his inter alia utebatur verbis: *ita quod Deus sit tantummodo partiale efficiens*, sed etiam quodam modo speciali, videlicet faciendo ipsam voluntatem *partialiter* concurrere, ita quod voluntas *partialiter* concusat applicata, et quasi instrumentaliter mota a Deo ad sic partialiter concausandum». Adde lib. 2.º, dist. 37, quæst. 1, art. 3, ubi non semel eadem doctrina repetitur.

(2) 1.º dist. 45, art. 2, quæst. 2, ad argumenta.

(3) *De volunt. Dei*, disp. 45, sect. 7, num. 17.

(4) In 1.º p. quæst. 14, art. 13, disp. 6, et alibi.

(5) Vide Joann. S. Thoma, loc. cit. art. 1, *Nihilominus nulla apertitas*.

in modo loquendi. Nam quidam concedunt sequelam, quia considerando absolute integram causalitatem effectivam necessariam ad illum effectum, neutra illarum causarum totam illam adhibet, sed ex utriusque concursu consurgit integra causalitas; et ideo dicitur partialiter concurrere ex parte causæ, quod non est imperfectio in Deo, quia, ut diximus, id non est ex insufficientia, sed ex ipsius bonitate. Alii vero putant negandam sequelam, quia cum illæ duæ causæ sint diversorum ordinum, non proprie dicuntur componere unam causam totalem, sed unaquæque est causa integra in suo ordine. Qui modus loquendi quia et *communior est et aptior ad indicandam inæqualitatem et subordinationem harum causarum, magis probandus videtur* (1).

Utrum
concursum,
quem Deus
præstat,
hæc sit,
ut sufficeret
ad res
producendas
etiam sine
causæ secundæ
actione.

Ecce autem hinc illa sponte enascitur quæstio, an concursus, quem Deus creaturis agentibus præbet ad unam cum iisdem communem actionem effectumque producendum, tantus sit, quantum sufficeret ad eundem effectum ponendum, etiamsi de facto non agerent creaturæ. Plures affirmant, contententes hanc esse differentiam inter influxum causæ primæ et secundæ, quod influxus hujus nequeat ullo modo habere actionem et effectum, nisi compleatur, atque integretur ab influxu causæ primæ, hic autem se solo possit cumulatissime efficere actionem ac terminum illius, sicut etiam ipse solus sine iuvamine ullius causæ efficientis creatæ conservat res semel factas. Conservatio enim est quasi continuatio actionis, qua primum res facta est. Si ergo effectus aliquis conservatur sine efficientia illius creaturæ, dicendum est concursum ipsissimum, quo Deus, cooperantibus causis secundis, aliquid efficit, posse quoque illud absque alterius causæ cooperatione efficere. Quamobrem quando Deus solus aliquid facit, dicitur «specialiori modo producere, non quia majori concursu producat, sed quia modo magis extraordinario, scilicet impediendo causam creatam, aut non concurrendo cum illa». Ita Joannes a S. Thoma (2) alique.

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 22. Que cum ita sint, vide tu ipse, quo jure potuerit Joannes a S. Thoma Exim. Doctorem tu adversarium suum hac in ipsa re citare.

(2) Loc. cit. Cfr. etiam Goudin, op. cit. tom. 4, *tertia pars Philos.* quæst. 1, art. 1, post init., et art. 2, vers. fin.

At vero aliter sentiunt multi cum Molina (1) et Suarezio (2) influxum causæ primæ, cum secunda operantis non esse per se sufficientem, ut ipse solus effectum producat, nisi etiam accedat concursus causæ secundæ. Unde aliter influere dicendus est Deus in effectum «si se solo illum efficiat, aliter cum causa secunda, quia cum se solo agit, adhibet influxum per se sufficientem ad effectum; cum vero concurrat cum causa secunda, accomodat talem activitatem, quæ per se sola non sufficeret sine causa secunda: quod est manifestum ex dictis, quia non vult agere nisi ea actione, quæ sit communis causæ secundæ. Quamvis autem ille idem effectus posset esse a solo Deo, et ideo influxus Dei ad talem effectum absolute et secundum se possit esse sine causa secunda, tamen talis actio, quæ est a causa secunda, non potest esse sine illa, et ideo neque concursus, quem Deus præbet ad talem actionem, est solus absolute sufficiens ad effectum sed tantum in suo genere (3).

Ita etiam sensisse videtur cardinalis Cajetanus, cum hæc scripsit: «Et si contra hoc instetur, quia ut dicitur in prima propositione libri de *Causis*, causa prima plus influit et prius in effectum, quam secunda: ergo si est infinita, et agit naturaliter, in primo signo totum effectum totaliter causat, quod sic non remanet, ad quid actio causæ secundæ terminetur. Responderi potest, quod ex hoc quod causa prima plus et prius natura influit, quam secunda, non habetur: *ergo totaliter causat ipsum*, quantumque ponatur infinita et naturaliter agens, accipiendo ly *totaliter ex parte causalitatis*. Tum quia non *causat ipsum omni modo, quem effectus exigit ad sui factionem naturalem*, nec ex eo quod totus effectus causatur ab una causa, habetur: *alia causa nihil faciunt*, quia faciunt *realiter* idem alio modo. Tum quia infinitas causæ primæ non largitur *necessario nisi efficaciam causalitatis in suo ordine*, V. g. quantumcumque ponatur solis virtus infinita,

(1) In 1.^{am} part. quæst. 14, art. 13, disp. 91 quæst. 23, art. 4 et 5, disp. 1, membr. 6. *Ad primam harum objectionum*; et in *Concordia*, quæst. 14, art. 13, disp. 26, etc.

(2) *Metaphys.* disp. 22, sect. 1, num. 9.

(3) Suarez, loc. cit.

ex hoc non habetur, quod ipse absque homine posset producere hominem, sed quod effectum proprium in homine efficacissime sortiretur. Ita quantumcumque ponatur divina virtus infirma (1).

Hæc mihi secunda sententia magis placet, eaque plane sequi videtur ex doctrina Aquinatis, quam supra exposuimus (2). Nec video, cur Deum dedebeat, quod agens cum creaturis non tantam concursus efficacitatem exserat, quantum exsereret, si solus operaretur. Si enim ita virtutem suam infinitam attemperat in operationibus suis, ut producat v. g. ignem non extrinsecus exprobat influxum et activitatem, quæ sufficere posset ad creandam animam rationalem vel angelum, ut per se patet; cur repugnet, ita Deum suum accommodare concursum virtuti secundorum agentium, ut illum solum influxum præstet illis, qui conjunctus cum eorum viribus effectui producendo sufficiat, qui proinde non sufficeret, si solus Deus operaretur?

Quod vero auctores contrariæ sententiæ dicunt eundem, et non majorem, præberi a Deo influxum ad conservandam rem jam productam, quam ad primo producendam cum concursu causarum secundarum, probandum esset, et non simpliciter asserendum, nec tamen hactenus probatum est ab illis.

Dices. Admissa nostra sententia, sequitur, sicut creatura pendet a Deo in operando, ita vicissim Deum a creatura pendere, quandoquidem eum duntaxat adhibet concursum, qui sine influxu creaturæ impar foret effectui producendo. Idque sine ullis ambagibus docuit P. Molina (3). Atqui tolerari nequit hujusmodi dependentia in ente absolutissimo summeque independenti.

Bene quidem, inquam; sed dic mihi, sodes, potestne Deus efficere actum vitalem in creatura sine concursu principii alicujus interni ac vitalis? Potestne ratiocinationem efficere

(1) Cajetan., opusc. de Infinit. Dei, in questione Num Deus moveat ul finis, vel ut agens, paragr. Ad secundum autem dicitur...

(2) Vide de verit. quest. 2, art. 14, ad 5; quest. 5, art. 9, ad 12.um; de Potent. quest. 3, art. 7, ad 16.um

(3) In 1.^{am} p. quest. 14, art. 13, disp. 6, Simili præterea modo; et in Concordia, loc. cit.

sine facultate rationali? Potestne meritum obtinere sine libertate subjecti merentis? Non certe affirmabis. Ergo, inferas, dependet Deus a creatura ad actum vitalem, ratiocinationem, operationem meritoriam eliciendam. Cur ergo, quæso, repugnat Deum dependere a creatura in operatione et effectui, quem, *potuit* quidem Deus solus efficere, *voluit* tamen *sibi communem* esse cum illa? Hujusmodi dependentia non repugnat vel ipsi enti absolutissimo, quia non est vera dependentia, dependentia orta ex indigentia, sed dependentia ex suppositione voluntaria, quæ tota procedit ex immensa Dei liberalitate ac dignatione.

Cæterum etiam in sententia contraria vitari nequit in Deo aliqua dependentia ejusmodi a creatura, quia certum est, quicumque tandem concursus a Deo præbeatur creaturæ, effectum non sequi nisi *adveniente causa secunda*.

Objic. 7.º «Quando duæ causæ conveniunt ad agendum, vel casu et contingenter concurrunt, vel ex instituto ac per se. Prior autem ex his modis non potest attribui concursui causæ primæ cum secunda, tum quia hoc repugnat perfectioni divinæ providentiæ et operationis; tum etiam quia alias non esset subordinatio per se in causa secunda ad primam; vel omnis operatio causæ secundæ casu et per accidens eveniret, Posterior item modus habet difficultatem, quia si duæ causæ ex instituto conveniunt ad eadem operationem, vel id est, quia ambæ subordinantur alicui superiori, quæ illas simul applicet, quod hic locum non habet, ut per se constat: vel quia ambæ sunt natura sua determinatæ ad ita operandum hic et nunc, quod etiam hic dici non potest, quia nec causa prima est sic determinata natura sua, nec causa secunda, saltem *ad individuum effectum vel actionem*: vel quia una ex peculiari intentione sua determinat effectum et actionem efficiendam, et consequenter determinat aliam causam ad cooperandum eidem actioni. Et hic modus non videtur posse hic habere locum, quia nec causa secunda potest ita determinare primam, ut per se notum videtur; neque e converso potest ille modus agendi tribui causæ primæ respectu secundæ, tum quia alias causa prima moveret et applicaret secundam (quod a pluribus reprobatur), tum etiam quia alias determinatio actionis nullemodo esset a

causa secunda, quod omnes negant; tum etiam quia alias causa secunda nihil aliud agere posset, nisi id quod agit, quia ad nihil aliud habet concursus Dei, sine quo nihil agere potest» (1).

En lucidissime expositam ab Eximio Doctore difficultatem, cuius solutio jam inde a tribus sæculis in diversas sententias distinxisse gravissimos Philosophos ac Theologos non sine ingenti animorum æstu. Qua in re quid nobis verius videatur, quanta possumus perspicuitate in sequentibus capitibus apariemus. Prius tamen breviter alia controversia expedienda est.

ARTICULUS III

Utrum Deus concurrens dicendus sit immediatus agere immediatione suppositi, an vero solum immediatione virtutis.

Varietas
sententiarum.

270. Quoniam dupliciter dici potest causa aliqua immediate agere, *immediatione*, quam vocant *suppositi*, et *immediatione virtutis*, quæritur quonam ex his modis intelligendus sit Deus *immediate* concurrere, cum efficit actiones omnes causarum secundarum. Cajetanus (2) et Ferrariensis (3), cum aliis concedunt Deum cooperari cum causis secundis agendo *immediate* immediatione suppositi. Et eandem sententiam indicat Capreolus (4). Alii vero cum Suarez (5), Toletus (6), Molina (7), Fonseca (8), Conimbricensibus (9),

(1) Suarez, *Metaphys.* disp. 22, sect. 4, num. 2.

(2) In 1.^{am} 1 p., quæst. 8, art. 1.

(3) In lib. 3.um *Contr. Gent.* cap. 70.

(4) 2.º distinct. 1. quæst. 2, lin. Ad argumenta Durandi in resp. ad 2.^{am} probation. primi argumenti, et ad 3.^{am}

(5) *Metaphys.* cap. disp. 22, sect. 1, num. 17.

(6) In 1.^{am} p., quæst. 8, art. 1, *Secunda conclusio*.

(7) In 1.^{am} p., quæst. 14, art. 13, disp. 6.

(8) Lib. 5 *Metaphys.* cap. 2, quæst. 9, sect. 4.

(9) Lib. 2 *Physicor.* cap. 7, quæst. 14.

et Antonio Rubio (1), censent Deum *immediate* agere utraque immediatione, virtutis et suppositi.

Controversia hæc et varietas opinionum videtur potissimum consistere in modo loquendi; nam in re omnes conveniunt in eo, quod Deus, etiam secundum suum suppositum, intime præsens sit, nec omnino distet ab effectu vel a subiecto, circa quod actio exercetur. Nihilominus quia non omnes eodem sensu accipiunt immediationem suppositi, propterea alii affirmant, alii negant, Deum, utcumque rebus omnibus præsentissimum, dicendum esse agens immediatum immediatione suppositi. Ut ergo res pateat, sciendum est illud agens dici agere *immediate* immediatione virtutis, quod operatur per virtutem sibi propriam, nec aliunde sibi communicatam, sive patiens sit in eodem loco cum agente, sive distet ab eo. Sic ignis *immediate* comburit paleam sibi proximam immediatione virtutis, et sol etiam licet remotissimus, calefacit terram, quia virtutem suam propriam per media spatia diffundit usque ad nos. Ex quo patet, Deum semper agere *immediate* immediatione virtutis, et quidem in sensu proprio et strictissimo, quia non habet aliunde suam virtutem operativam, nec ulla dari actio potest sine influxu virtutis increatæ ipsius. Causæ autem creatæ *absolute* et in sensu *strictissimo* non agunt immediatione virtutis, quia nempe non agunt nisi per virtutem acceptam a Deo. Nihilominus in suo ordine dici possunt, et solent agentia immediata immediatione virtutis omnes causæ secundæ, quæ per virtutes sibi naturaliter insitas operantur; quia virtutes hujusmodi re vera sunt propriæ ipsarum. E converso instrumenta et causæ illæ, quæ non agunt per virtutem sibi inhærentem, sed aliunde transeunter acceptam, ut cum aqua calefacta calefacit aliud, vel rota per aquam mota movet aliam rotam, non sunt agentia immediata immediatione virtutis, quia non agunt per virtutem sibi propriam, sed aliunde communicatam. Et hinc est, quod secundum Angelici doctrinam, in serie plurium agentium subordinatorum, quorum alia ab aliis accipiunt motum ac virtutem agendi, qualis foret v. g. series plurium rotarum, quæ ab aliquo motore moventur;

pendens
potissimum
ex modo
loquendi

Exponantur
voces.

(1) Lib. 2 *Physicor.* tract. 4, de causa efficiente, quæst. 7.

primum omnium illorum agentium est immediatum secundum virtutem, quamvis mediatum ac remotissimum sit secundum suppositum a passo vel subjecto, in quod agit, quia reliqua agentia non agunt nisi in virtute illius; et e converso ultimum agens, quod secundum suppositum est maxime proximum passo, agit maxime omnium mediate, quia nempe agit per virtutem a primo agente per intermedia agentia, ideoque post omnia illa acceptam. Hoc modo quanto... *agens est magis proximum et immediatum, tanto virtus ejus est mediata, et primi agentis virtus est immediatissima.* Itaque cum Deus sit prima causa omnium; sua virtus est immediatissima omnibus (1), et ita necessario dicendum est, Deum omnia operari immediate immediate virtutis. Et in hoc, ut notabam, omnes Scholastici conveniunt.

271. At agens immediatum immediate suppositi intelligit Ferrariensis cum quibusdam aliis illud, quod non operatur per aliud tanquam per instrumentum ab eo motum, sive distet loco a passo, in quod influit per causas illas intermedias, ut contingit in agentibus corporeis, v. g. sole, qui remotissimus est loco secundum suum suppositum a corporibus terrestribus, in quæ influxus suos atque operationes exercet; sive etiam non loco distet, ut evenit in Deo mediis causis secundis operante, est enim ratione immensitatis ubique præsentissimus. Unde ad hoc ut aliquid vere agat immediate immediate suppositi, sufficit quod inter illum et effectum aut passum nulla sit causa ipsi coagens tanquam ab ipsa mota. Quoniam ergo, inquit hi auctores, Deus quando concurrat cum causis secundis, agit per illa tanquam per agentia sibi subordinata et ab ipso mota, in aliquo vero sensu operatur quidem immediate immediate virtutis, non vero immediate suppositi; et solum operatur immediate suppositi tum, cum ipse solus sine consortio causarum secundarum aliquid efficit.

272. Alii vero illud dicunt agere immediate immediate suppositi, inter quod et ipsum effectum seu passum nullum aliud agens interjectum est, quo mediante actionem ac

(1) S. Thom. 1.º dist. 37. quæst. 1, art. 1, ad 4.um Cfr. *Contr. Gent.* cap. 70.

virtutem suam diffundant; atque hoc modo aqua manum, quam abluit, refrigerat, quia ipsa immediate ac per se tangit manum. Illud vero agit mediate mediatione suppositi, inter quod et passum adest aliquid aliud interpositum: quo pacto inter fabrum et statuum mediat instrumentum, per quod statua fabricatur. Jam vero Deus, sive per se solum operetur, sive cum causis secundis, præsentissimus est passo ita, ut non transmittat duntaxat suam virtutem per illas, sed ipse immediate per suam increatam virtutem secum identificatam producat quamlibet actionem et effectum creaturarum. Nam præter quam quod Deus tribuat causis secundis virtutes operativas, immo etiam dato quod ulterius imprimeret illis aliquam virtutem vel actum per modum præmotionis et applicationis; semper ipse præterea actionem illarum per suam omnipotentiam efficit non minus immediate, quam eadem et causæ secundæ. Ergo concludunt isti auctores non minus Deus, quam ipsæ causæ secundæ, immediate operatur etiam immediate suppositi. Et re quidem vera, si vocabuli proprietati stemus, immediatum agens immediate suppositi esse debet illud, quod ita operatur, ut præsens et proximum sit secundum suam substantiam sive in essendo sive in operando. Atqui ens, quod est ubique, et quod est sua virtus, per quam ubique operatur secundum suam substantiam et suppositum, præsentissimum est sive in essendo sive in operando, ita ut licet aliæ causæ simul cum ipso operentur, re tamen vera nihil intercedat medium inter illud et passum, sed illud in hoc immediate suam virtutem atque efficacitatem exerceat. Ergo Deus immediate operari dicendus est etiam immediate suppositi. Et id tandem videtur significari, cum dicitur Deus esse ubique per essentiam, præsentiam et potentiam. Quod vero Deus operetur per causas secundas sibi subordinatas, non officit immediationi suppositi. Nam quamquam inter agentia corporea id, quod medio instrumento operatur, non agit immediate suppositi, quia non tangit passum, nec est illi præsens loco; at Deus semper est præsens per suam substantiam effectui vel passo, nam operatur per virtutem, quæ est ipsa sua substantia. Unde ex hac parte non minus immediatus est supposito quam ipsæ causæ proximæ.

et resolvitur
controversia.

273. Quod ad me attinet, quamquam lites de nomine detestor, potius eligo secundam hanc sententiam et modum loquendi. Et existimo hanc esse doctrinam S. Thomæ: *Illud, quod agit per suam absentiam, inquit, non est causa proxima ejus, quod fit, sed remota: virtus enim solis primo imprimitur in corpore sibi conjuncto, et sic deinceps usque ad ultimum, et hæc virtus est lumen ejus, per quod agit in bis inferioribus, ut Avicenna dicit. Similiter patet, quod rex præcipiens est causa prima; sed exsequens præceptum est causa proxima et conjuncta. Deus autem immediate operatur: unde oportet, quod in omnibus sit* (1). Ubi vides, S. Doctorem illam immediationem in agendo Deo asserere, qua caret sol, et quam habet causa prima. Atqui hæc non est immediatio virtutis, sed immediatio suppositi.

Dices, S. Thomam concedere quidem eundem effectum esse et a Deo et a causa inferiori, ab utroque immediate, addendo tamen, id esse *alio et alio modo* (2).—Bene quidem. Sed undenam inferes, S. Thomam diversitatem illam in eo reponere, quod causa secunda immediate operetur immediatione suppositi, secus vero Deus? Cum potissimum in iis eisdem locis doceat Angelicus, Deum proxime et immediatissime agere in omnibus. Diversitas ergo illa potius sita est ex S. Doctore in eo, quod licet tum Deus tum causæ secundæ sint agentia proxima et immediate operantia immediatione suppositi, nihilominus Deus præterea est absolute agens immediatum immediatione virtutis, cum non operetur nisi per suam virtutem, causæ autem creatæ non solum instrumentales, sed ipso etiam principales, immo et ipsæ, quæ universales et primæ dici solent in aliquo ordine, non sunt absolute ac simpliciter agentia immediata immediatione virtutis, cum nihil creatum operari queat nisi per virtutem Dei, tum per illam naturaliter in sui creatione acceptam sibi que perenniter inhærentem, tum per virtutem et influxum omnipotentis immediate cooperantis, transeunter communicatum in ipso momento actionis (3). Quamobrem cum omnis causa secunda,

(1) 1.º dist. 37, quest. 1, art. 1, ad 2.um Cfr. ibid. ad 4.um

(2) *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 70. Cfr. 1.º dist. 37, quest. 1, art. 3,

ad 4.um

(3) Cfr. de his Suarez, loc. cit.

utcumque perfecta et completa in suo ordine, absolute tamen inadæquata et incompleta sit, et essentialiter postulet complementum divini concursus; plane cernitur, quomodo non repugnet, sed e contrario necessarium sit, ut præter causas secundas immediate operantes adsit aliud agens, nempe Deus immediate operans; neque enim potest Deus creare causam, quæ ex sola virtute naturali operetur sine auxilio divinæ concursus. Sic etiam non repugnat, sed necessarium est, ut præter causam partialem, alia partialis adsit, per quam prior compleatur in suo ordine; et utraque hujusmodi causa immediate operaretur etiam immediatione suppositi, ut cum duo equi trahunt currunt.

CAPUT II

MODUS DIVINI CONCURSUS, UBI PRIMUM PERPENDITUR SYSTEMA PRÆVIÆ MOTIONIS, QUAM PRÆMOTIONEM ET PHYSICAM PRÆDETERMINATIONEM DICUNT.

274. Celeberrimam jam controversiam illam aggredior, qua nescio, an ulla unquam majori animorum æstu sit agitata. Eam nisi crederem, salva charitate, tractari posse, equidem nunquam disputandam suscepissem; intelligo enim omnia post habenda esse huic virtutum reginæ, quæ cum inter omnes homines vigere debeat, tum inter religiosos viros diversorum Ordinum omni ope conatuque faveatur, oportet.

Sed certum mihi est rem ita temperate peragere, ut dum solam veritatem in tota disceptatione quero, nulli hominum generi dem justam offensionis causam. Quod si quid mihi invito exciderit asperius vel inurbanus, id totum deletum retractatumque velim, eo vel magis quod vehementer doleam non semel hac in re peccatum fuisse, controversiamque jam per se non parum perplexam, verborum